

Jegyzetek kérdésekhez Schweitzer és Bálint György

Létezik-e egyáltalán Schweitzer-kérdés? A Schweitzer-irodalom óriási, s ha van is benne néhány bíráló hang, ez szinte elvész apologetikus művek áradatában. S az apológia sem üres hízelgés. A legtárgyilagosabb szerző sem tud lemondani a jelzőkről, ha Schweitzerről ír.

Schweitzer egyedülálló jelenség. Éppen ezért nehéz írni róla. Nem azért, mert minden elkoptatott jelző előfordul vele kapcsolatban. Nem is azért, mert századunk — e „szörnyű század” — végén már nemcsak a jelzőknek nehéz hinni, elkophattak az étellel igazolt eszmék is.

Nehezen tudunk írni róla, mert nehezen tudunk írni a huszadik századról. Mert nehezen írunk önmagunkról.

Pedig Schweitzer nem azonos a XX. századdal. Még csak nem is jelképe annak. Régimódi szakettet hordott, nem szerette a modern orvosi műszereket, és hitt abban, hogy ha mindannyian elkezdenénk gondolkodni, ha nem elégednénk meg a készen kapott eszmékkel és az előre gyártott frázisokkal, hanem minden este csak öt percre felnézünk a csillagos égre, és elgondolkozunk az élet és halál kérdésein, akkor közelebb jutnánk... mihez is?

Vagy lehet, hogy eszményeivel és magatartásával a huszadik század fölött és fölöttünk állt. Lehet, hogy ő is azok közé tartozik, akik korok és divatok és társadalmak fölé emelkedve bizonyítják, hogy minden korban és minden társadalomban lehet ember módra élni és dolgozni az emberért.

És talán éppen ezért beszélhetünk Schweitzer-kérdésről. Hiszen bármennyire is korok és társadalmak fölött áll ez a típusú emberség, mégis mindig egy adott korhoz és egy adott társadalomhoz kötött. Ezek kérdéseit éppúgy nem kerülheti meg, mint értékeit; feladatait éppúgy nem, mint céljait.

Voltaképpen tehát mégsem létezik a Schweitzer-kérdés. Pontosabban csak ürügyként létezik. A Bálint György-kérdés ürügyeként.

Keveset tudunk Schweitzerről. Japánra ugyan lefordították (és nemcsak Japánra) mintegy húsz kötetet kivevő életművét; magyarul csupán egyetlen munkája jelent meg. Hogy miért? Miért tudunk keveset Bálint Györgyről?

Kettőjük között sok különbség van. Kortársak voltak, bár Bálint György alig valamivel több mint egyharmadát élte Schweitzer életének, és tudomásunk szerint egyetlen írását sem fordították le más nyelvre. Bálint György publicista volt és író, Schweitzer orvos, Bach-szakértő, orgonaépítő, filozófus. De mindkettőjüknek sikerült azonos hullámhosszon tartaniuk gondolataikat és cselekedeteiket. Schweitzernek azzal, hogy nem törődött a politikával: „Egész életemben igyekeztem tartózkodni attól, hogy társadalmi kérdésekről nyilatkozzam [...] egyáltalában nem azért, mert nem érdekelték a nemzetközi események vagy a politika. Nagyon is érdekelnék, és igen aggódom miattuk. Egyszerűen úgy érzem, hogy a külvilághoz való viszonyomnak közvetlenül teológiai, filozófiai és zenei munkásságomból és gondolkodásomból kell kinőnie. Inkább az egész emberiség problémáit igyekeztem megközelíteni, semmint belebonyolódni az egyik vagy másik csoport ellentmondásaiba. Ember akartam lenni, aki a másik emberrel beszél.” (Borisz Noszik: *Albert Schweitzer*. Bp., 1979. 342.)

Bálint Györgynek úgy sikerült gondolatai és cselekedetei között az összhangot megteremtene és megtartania, hogy nagyon is törődött a politikával: „Ott maradni a helyszínen, részt venni, mélyen bent dolgozni a mindennapi élet közepén, napi problémákkal szemben érvényesíteni az eszmét, a részleteken keresztül törni az utat a cél felé — nem pedig félrehúzódni és a távolból tanítani. [...] Elvonultan könnyű hűnek maradni az elvhez — bent a forogtatásban kell hűnek maradni hozzá, ez a nehéz, ez az igazi.” (Bálint György: *A tintahal*. Buk., 1964. 98.)

Úgy tűnik, hogy Bálint György tudta: még nem érkezett el az embernek emberrel való kommunikációjának ideje. A politika korában ez a kommunikáció,

amennyiben megpróbál eltekinteni a politikától, megszűnik önmaga lenni. Olyan egyoldalú beszéddé válik, amelyre a visszajelzések minimálisak, és semmiképpen sem lényegbevágóak. Megtehetjük, hogy egyenként ne vegyük figyelembe egy adott korszak és társadalom egyik alapvető jelenségét. De ez a jelenség akkor is létezik. Nem szűnik meg azzal, hogy megpróbálunk felülemelkedni rajta.

Schweitzer Béke Nobel-díjat kapott — nem politikai tevékenységéért, hanem Lambarénében végzett orvosi munkájáért, és az egyetemes etika elvének, az élet tisztelete elvének megfogalmazásáért. Bálint György büntetőszázadban pusztult el, mert nem választhatta el életét a politikától.

Schweitzer azzal vívta ki a világ bámulatát, hogy egyetemi katedrát, európai civilizációt egyaránt elhagyva, Lambarénébe ment — gyógyítani. Néhányszor, így 1939-ben is, visszatért Európába. Ekkor hallotta egyszer Hitlert beszélni. És rádöbbent arra, hogy egész életét és munkásságát a megsemmisülés veszélye fenyegeti. Visszatért Gabonba, és a háború végéig nem is járt Európában.

Véletlen összeseése az eseményeknek, hogy Bálint György szintén ebben az évben hagyja el Európa veszélyeztetett részét egy kevésbé veszélyeztetett kedvéért: Angliába megy, hogy aztán mégis visszatérjen, tudva mindazt, ami megtörténhet vele. Ő ezzel teremtette meg a maga mítoszát. Vissza kellett térnie? Igen, hiszen ott, mindegy, hogy Angliában vagy egy lakatlan szigeten, mert mindenképpen biztonságban, „szégyellném is magam. Eszembe jutna mindaz, amitől megmenekültem, amitől csak én menekültem meg. Miért éppen én? Ha mindenki elpusztul, miért kell épp nekem megmenekülnöm? És ha nem pusztulnak el, ha egyszer majd győznek, ha nélkülem győznek — milyen megalázó lenne!” (I. m. 115.)

Schweitzer szerencsésnek érezte magát, hogy ebben a világban, ahol óriási tömegek kénytelenek nap mint nap gyilkolni egymást, neki megadatott az, hogy enyhítheti a szenvedést. Annyira nem politizált, hogy még elmenetele sem volt politikai tett. Sem 1913-ban, sem 1939-ben, amikor pedig a hitlerizmus látható és elképzelhető következményei miatt hagyta el Európát. Thomas Mann önkéntes száműzetése tiltakozás volt a náciizmus ellen. Schweitzer elmenetele egyszerűen elmenetel volt.

Bálint György visszajövetele — politikai tett volt. Tiltakozás az őt magát és milliókat megsemmisítéssel fenyegető fasizmus ellen.

Lehet, hogy ez a tiltakozás főlöseges volt, hiszen a sok milliót mindenképpen elpusztították, akár tiltakoztak, mint Bálint György, akár úgy gondolták, hogy „semmi közünk ahhoz, hogy hova vezetnek bennünket. Nekünk csak egy dolgunk van: szót fogadni, és menni, ahova visznek. Ők a javunkat akarják.” (I. m. 38.) De vajon nem tévedünk-e akkor, ha a különböző cselekedetek értékét csupán közvetlen eredményeikben próbáljuk lemérni? És nem tévedünk-e akkor, ha lebecsüljük az eredménytelen tettek erkölcsi súlyát?

Nem érdemes azon vitakoznunk, hogy Bálint György tehetett-e volna másként. Visszatérésevel azt bizonyította, hogy nem. Mert vannak olyan gazdasági-történelmi-társadalmi helyzetek, amikor nem lehetett a politikát megkerülni. Pontosabban a politika megkerülése is politikai állásfoglalás volt. Ha egészen másfajta is. Mert ezekben a helyzetekben a politika olyan konjunktúrát teremt, amelyben a legtermészetesebb emberi magatartás is politikai magatartássá válik. S ezen nem változtathat az ember azzal, hogy Lambarénébe megy.

Schweitzer úgy érezte, hogy az intézmények gúzsba kötik az egyéniséget, megakadályozzák az önálló gondolkodást és cselekvést, és volt ereje lerázni őket magáról. Bálint György is tudta mindezt, és volt ereje vállalni.

De Schweitzer azt is tudta, az intézményeknek Európában nagy jövőjük van. Magánélet és közélet ma már egyaránt intézményes és intézményesíthető. Mindegy, milyen jellegű intézményekről van szó: meghatározott formájuk, menetük, céljuk van, és semmiképpen sem alakulnak tagjaik egyénisége, elképzelései, céljai szerint. Schweitzer tudta, hogy Európában bárhol élne, mindenütt beléjük ütközne. S bár nem ez volt a fő oka annak, hogy hátat fordított az európai civilizációnak (amely szerinte intézmények nélkül is éppen eléggé roskatag), elmenetelének mégis volt egy ilyen vetülete is. Tény, hogy a liánok, a dzsungel ellen lehet késsel, baltával, a betegségek ellen lehet orvossággal küzdeni. Az intézmények azonban immuni-sak ezekre.

És tény, hogy az intézményekkel nem lehet kívülről megbirkózni. Aki kilép az intézmények világából, az föléjük is emelkedik, annak munkája és gondolkodása nincs többé gúzsba kötve. Csakhogy ettől még nem szűnnek meg az intézmények. Annál kevésbé, mert ez az út csupán az egyén számára járható. Egy egész társadalom nem emelkedhet az intézmények fölé, nem rázhatja le őket magáról. Utánnyúlónak. Ha a társadalom akar megszabadulni intézményeitől, akkor kénytelen megsemmisíteni őket. Ha az egyén akar megszabadulni az intézményektől, kilép

belőlük. Az intézmények világát elhagyva, az egyén ilyen vagy olyan formában elhagyja azokat is, akik benne élnek ebben a világban. Lehet, hogy nem jószántukból maradtak az intézményeken belül. Lehet, hogy a tehetetlenségi erő, de az is lehet, hogy a vállalás ereje tartja őket fogva. Márpedig az intézmények mindenképpen csak belülről változtathatók vagy szüntethetők meg.

Schweitzer valóban a teljes életet mutatja fel. De amíg ez a magatartásforma csak bizonyos — még el nem ért — körülmények között és csak az egyén számára lehet magatartásmodell, addig lehet-e általános érvényű? Hiszen egy ilyen magatartásforma kialakítása közben a Bálint Györgyök milliói térnek vissza vagy maradnak azért, hogy hátha egyszer ezzel a cselekedetükkel hozzásegítenek valamennyiünket ahhoz, hogy megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek között sem a maradásnak, sem az elmenetelnek, sem a visszatérésnek nem lesz semmilyen jelképes értelme, és egyik sem von maga után sem pusztulást, sem erkölcsi megsemmisülést, sem megdicsőülést. Az elmenetel csupán elmenetel lesz, a visszatérés csupán visszatérés, a maradás csupán maradás.

Az utóbbi évtizedek afrikai eseményeit figyelve azt kell hinnünk, hogy már ott sem térhet ki senki a politika elől, nem emelkedhet az intézmények fölé. Ez a világ ma már éppúgy megtalálható a dzsungelben is, mint bármelyik európai nagyvárosban. Nem lehet megkerülni. Mint ahogy nem lehet, korunk problémái fölé emelkedve, olyan magatartásmodellt felállítanunk, amely általános érvényűvé válhatna az emberiség vagy akár egy társadalmi csoport vagy osztály számára.

Felvetődik a kérdés: valóban szükséges-e a magunk megértéséhez a Schweitzer—Bálint György párhuzam, és egyáltalán jogosult-e ez a párhuzam olyanok között, akik csak annyiban hasonlítanak, hogy mindketten össze tudták egyeztetni gondolataikat és életüket? És abban, hogy körülbelül harminc évig — ha nagy korkülönbséggel is — kortársak voltak?

Minden párhuzam jogosult, ha valamilyen célt szolgál, és ha segít is elérni ezt a célt.

Két különböző, de egyaránt mélységesen emberi magatartásformát állítottunk egymás mellé — modell-voltukban is. Kinek volt igaza és kinek nem? Kinek mikor kellett volna másként cselekednie, mint ahogy cselekedett? A párhuzam nem megoldás.

De igenis válaszol arra a kérdésünkre, hogy lemondhatunk-e a jelképekről és a példákról? A magatartásmodellekről, amelyeket igyekszünk általános és kötelező érvényűvé tenni a magunk és a mások számára?

Használjuk őket — ez azt bizonyítja, hogy szükség van rájuk. Ha néha és néhol nagyobb jelentőségük van ezeknek a modelleknek, ez azt jelenti, hogy néha és néhol nagyobb szükség van rájuk. Ez lehet szomorú, bosszantó vagy unalmas, de mindenképpen tény.

Schweitzer egész életével azt igazolja: így is lehet élni.

Bálint György azt, hogy így kell.

András Jászó

Véleményem szerint...

8-10 évvel a háborút követően, mikor már jobb volt a közellátás, és megkezdődött a nagyarányú lakásépítés, csak úgy, személyes használatra megfogalmaztam egy tételt: ezután már mindenki maga felelős azért, mekkorára nő. Szépen hangzott (nekem legalábbis tetszett), s okom volt rá, hogy higgyek benne.

Növekedésem ugyanis a háború derékba kapta, s végérvényesen elakasztotta. Miután előbb apám, majd anyám is meghalt, Róza nagynéném (magányos nő) még tartott hat évig, majd 1940-ben ő is követte szüleimet; épp akkor hagyott magamra (15 évesen), amikor a háborús koplalás amúgy igazából elkezdődött. Napi húsz deka kenyér, köménymaglevés reggelire, murokfőzelék vacsorára, aztán káposztafőzelék, szűkön mért mákoslaska, puliszka, nagy néha egy kis hús, ezt ettük

a diákothonban. Aki kapogatott otthonról csomagot, nem koplalt annyit, de bizonny minden osztályban voltunk néhányan, akik hosszú éveken át sohasem keltek föl jóllakottan az asztaltól. Elég az hozzá, hogy 1940-ben, mikor a tanév elején az első tornaórán megmértek (ez volt a szokás a kolozsvári református kollégiumban), 172 centi voltam — s akkora vagyok ma is. Diákkorom szomorú emléke, hogy látnom kellett, évről évre mit sem nővök, egyik társam a másik után hagy el, és „nő a fejemre”. A végén már attól rettegetem, tüdőbajt kapok, vagy másképp kezd ki az éhezés.

Bocsáttassék meg ez a kitérő, de el kellett mondanom, hogy kiderüljön, miért figyeltem úgy új világunk hajnalán azt is, mekkorára nő, milyenné fejlődik testileg az új nemzedék. S megvallom, örvendtem, hogy barátaim, rokonaim, ismerőseim lányai, fiai túlnőttek anyjukon, apjukon; a sok szép fiatal láttán valamiképp kárpótlást is éreztem: ha én nem is nőhettem „végig” a minden ember számára kimért éveket, hát legalább a szocialista korszak ifjúságának adassék ez meg. Termetességük, arányosságuk, egészségük számomra a korszerűbb életmód, a higiénia, a tudomány diadalát jelentette, no meg az új világot is, amely megszüntette a régi rend embersorvasztó nyomorúságát ez irányban is. Néha-néha már abban reménykedtem, hogy még csak tíz-húsz év, s nem lesz többé törpe és nyeszlett fiatal...

Naiv voltam... Mai fejemmel nem bátorkodnék jóskodni afelől, hogy a jövőben miként alakul a nemzedékek testi fejlődése. Régente eléggé egyszerűen ítéltém meg a helyzetet: ha nem is bőségesen, de van mit együnk és magunkra öltünk, egyre több a naps, meleg, tágas ház, javul az egészségügy, tehát sem a koplalás, sem a fázás, sem a penészes lakás nem teszi többé „heptikássá” és „kólikássá” gyermekeinket.

Akkor mégis, miért látok ványadt-sápadt, görbe lábú gyermekeket, madár-csontú, hajlott hátú ifjakat?... A kérdést semmiképp sem intézhetjük el a megnyugtató szólammal: „hát még vannak, még vannak ilyenek is, de legyünk türelmessel, előbb-utóbb minden jóra fordul.” A problémáknak olyan tömkelege gubancolódott egybe ezen a téren, hogy az „előbb-utóbb”-nak semmi alapja, nem látunk tisztán az ügyben, csak most kezdünk kapiskálni, s az átfogó, korszerű magyarázatot messze állunk.

Kedzeném azzal, hogy az ép növekedés, a testi harmónia nem csupán a táplálkozás—lakás—ruházkodás szentháromságától függ. Még seregnyi más tényező-től is. Azzal például, hogy mennyit játszik és mozog a gyermek, mikor kel föl és fekszik le, hány órát van naponta szabad levegőn. E tényezők egy része pedig társadalmilag meghatározott, s ez irányban iskolaügyünktől, testnevelésünktől, városépítésünktől, közlekedésünktől egyaránt függ, hogy miként nő fel a jövő nemzedéke. Amiből mind, mind következik, hogy a jó lakás vagy a megfelelő koszt biztosításán túl majd minden lépésünkben gondolnunk kell gyermekeink egészségére is. Különben még a legüdvösebb intézkedések, reformok is sokat árthatnak e téren.

Íme egy példa. Amikor bevezették a tízosztályos kötelező oktatást, nem nyitottak — nem is nyithattak — minden kis faluban két új osztályt. A kilencedikes és tizedikes tanulóknak nem maradt más hátra, mint hogy ingázzanak. Ügyeljünk, 14-15 éves zsenge legénykékről, leánykákról van szó, akik immár szeptembertől júliusig reggel 5-6 órakor kelnek, hogy elérjék a vonatot, buszt, és délután 4-5 óra tájt érnek haza. A nap nagyobb részét tehát tantermekben és füstös vonatokon, huzatos-hideg buszokon töltik. Hogy mikor marad idejük tanulni, most ne kérdezzük, csupán a testi fejlődés útján haladva tudakolózzunk: mikor lehet részük labdarúgásban, faramászásban, úszásban, erdőre-mezőre menésben s minden egyében, ami biztosítja az egészséges növekedésüket?

Ha pedig már az iskolához értünk, foglalkozzunk vele bővebben — a testnevelés ügyében. Nem tudom, mert nem tudhatom (a statisztikák elhallgatják), hány tanintézetünk mellett van tornaterem. De adatok hiányában is tudnivaló, hogy falun csak hírmondónak akad ilyesmi, s városon is sok iskola hiányolja a testnevelés termét. Hát még az uszodát, vívodát? Jó, jó, de csak fejlődő ország vagyunk, előbb üzemetek, utakat, otthonokat kell építeni!

Való igaz. De mivel magyarázható, hogy még a meglévőket sem használjuk ki? Sok iskolában pedig egyenesen ellene vannak a gyermekek levegőzésének, tornászásának. Miről is van szó? A tornatanárok például mind iskolájuk, mind a tanfelügyelőség számára a hoppmesterek szerepét is betöltik. Jórészt velük szervek-szerveztetik meg a különféle kivonulásokat, versenyeket, táborokat, kirándulásokat, ünnepeket; emiatt gyakran hiányzanak az iskolából, nem tarthatják meg óráikat. Sok buzgó tanító néni meg osztályfőnök — különösen télen, esős időben — „sajnálja” a diákokat kivinni az udvarra, tornászni, inkább valamelyik „fontosabb” tantárgyból tart nekik órát.

Sok iskolában, különösen az újakban, s ahol nők az igazgatók (bocsássanak meg nekem a hölgyek), lábra kapott egy rossz szokás. Hogy ne hordják be az udvarról a sarat, s ne piszkolják be az épületet, szünetekben nem engedik ki a gyermekesereget, csupán a folyosóra. Ezt hívják „rekreáció“-nak! A tanuló tehát reggel bemegy oda, s délben jön ki. Az eredmény: fényes parkett — és sápadt arcok. Erdemes volna azon is elgondolkozni, miért kezdik egyik-másik iskolában olykor reggel 7 órakor a tanítást? Azért-e, hogy a gyermekek még kevesebbet aludjanak? A különben előnyös „kabinetrendszer“ oda vezetett, hogy a gyermekek egyik teremről a másikba vándorolnak cökmökjaikkal, s nem marad idejük az udvarra menni. A tanulnivaló pedig annyira sok, hogy az a diák, aki mindent komolyan vesz, kora délutántól késő éjszakáig magolhat, s akkor sem készül föl hiánytalanul. Nem egy gyermek sápadtságának ez is az oka.

Foglalkoztatnak azonban egyéb gondok is. Nemrég egy havasalji székely falu gyermekeinek reggelijéről készített szociológiai fölmérést olvastam. Rántotta és tea, pirítósz kenyér és tea, szalonna és tea, túró és tea. Ez utóbbi annyit szerepelt benne, mint Móríc Zsigmond kítűnő, a Varjúvárbán tett sztánoi látogatásáról szóló beszámolójában egy másik fogalom: mert beszéltek ott gazdálkodásról és politikáról, nőkről és politikáról, lovakról és politikáról s így tovább. A gyermekek reggelijében csak elvétve — tejespuliszka „képében“ — szerepelt az a nedű, amely nélkül pedig sokirányú fejlődés, növekedés nincs. Ne csodálkozzunk, ha már csak minden tizedik-huszdik házban tartanak tehenet, s egy liter tej ára 5—6 lej.

De hova vezet majd — ha tovább tart — a hús, vaj hiánya?

Eddig jobbra azt soroltam, ami a társadalomra tartozik, s a nagy közösség (az illetékesek) dolga a jobbitás. Van viszont több olyan jelenség, amelynek hatása inkább az egyéntől függ — noha nem vitás, hogy bizonyos társadalmi tényezők is káros hatást fejtenek ki. Egy nemzetközi fölmérésből olvastam nemrég, hogy jó néhány államban (Anglia, Magyarország, Ausztria, Belgium, Franciaország stb.) az utóbbi években sor alá állt legények ijesztő hányada (10-15-20%) bizonyult orvosilag alkalmatlannak a katonai szolgálatra: alacsonyak, véznák, fejletlenek, gyengék voltak. Lévény szó Nyugat- és Közép-Európa államairól, a hiányos táplálkozás, rossz lakás vagy a korai agyondolgoztatás nem áll fenn nyomos okként. Sokkal inkább egyéb „korai“ kezdések: a cigarettázás, az ivás, a nemi élet vagy (Nyugaton) a kábítószer-fogyasztás a ludas. A közzétett adatok megdöbbentő képet tárnak föl: néhol már a kisiskolások is rendszeresen isznak, dohányoznak. És a sors íróniája, hogy az „édes élet“ túlzása éppolyan satnyaságot, csenevész szervezetet, degeneráltságot okoz, akár egykor az éhezés vagy a penészes pincelakás.

Szeretném tudni, vajon mi hogyan állunk ezen a téren?

Minket sem óvna meg különleges szere a civilizáció ártalmaitól, például a rossz levegőtől. A mi fiatalságunk jelentős része napról napra órákat tölt füstös cukrászdákban, vendéglőkben, pállott levegőjű mozikban, pinceklubokban. A mi életünkre is egyre inkább az jellemző, hogy sokat ülünk, és keveset mozgunk, többet tartózkodunk a lakásban, mint kint a szabadban, s szívesebben kapaszkodunk föl villamosra, buszra, semhogy gyalogoljunk egy kicsit. Mindennek aztán logikus következménye, hogy az elhízás, magas vérnyomás, agyvérzés, szívelégtelenség, a gyöngye idegzet már fiatal korban jelentkezik. De visszatérőben a tbc is.

Mi sem volna könnyebb, mint hogy ezek után előálljak az „ép testben ép lélek“ jelszavával, s hangoztassam, hogy sokat kell sportolni. A több ezer éves jelmondat ma is érvényes, de a kérdés más megvilágítást kíván, főleg abból következően, hogy napjainkban a testi épség fő ellensége — más oldalról leselkedik. Vagy inkább kísért. Mert nem támadásról van szó, hanem kísértésről, csalogatásról, ajánlkozásról. És mindezek ellenében — ez a meglepő és bökkenő — védtelenebbek és kiszolgáltatottabbak vagyunk, mint a nyíltsakos harccal szemben. Igen, mert az elmúlt évtizedek társadalmi harcai, tudományos haladása, műszaki fejlődése nyomán annyira átalakult az életünk, s oly nagy tömegnek jussa ma mindaz, ami régekte csak kivételeseknek jutott (távfütés, kocsi, fürdőszoba stb.), hogy nehezen alkalmazkodik életünk az új helyzethez, s alig-alig adjuk meg a testnek mindazt, amire szüksége van (az ép fejlődés végett).

Az emberiség nagy része évezredekken át nyugalomra, kényelemre, meleg otthonra, bőséges kosztra vágyott, mert azelőtt — rengeteget gürölt, fázott, állandóan koplalt, félt. Most viszont, mikor viszonylag olcsó a busz meg a tévé, a kenyér vagy a cukor, akkor úgy véljük, ésszerűbb valahova tíz perc alatt autóval eljutni, mint hús percig gyalogni, jobb dolog a sima aszfalton sétálni, mint hegyet mászni, izletesebb a falat, ha zsiros, és butaság hidegben vagy tűző napon kilépni a házból, ha az ember otthon ülhet, boroskancsó mellett.

Előrebocsátom, én se vetem meg a jó bort, sokat ülök otthon, s olvasok vagy írok. Nem az askéta, sem a szerzetes beszél hát belőlem, amikor ellene szólok a

rest életmódnak, a kényelem mindenek elé helyezésének, a testi erőfeszítéstől, edzéstől való lusta viszolygásnak. Inkább az aggodalom szól belőlem. Minek tagadnám, amikor egy-egy kényes, nyafka, a széltől is óvott nebánsvirág-kisasszonyt vagy az italtra, dohányra korán rákapott hájas fiút látok, mindig a régi urak jutnak eszembe. Az ő csemetéik voltak ilyenek. S még ilyenebbek. Ma jobbára csak anekdotákban írunk-szólunk a dzsentrik, arisztokraták kelekótyaságáról, de hogy őseik ivászata, renyhe élete hova vezetett, azt én közelről láthattam régi osztálytársaim, ismerőseim egyikén-másikán. Mi, prolifiúk, parasztgyermekek megváltuk a kezünket? Pár nap múlva begyógyult. De a kékvérűek hetek múlva is gennyezett. S alig tudták kiheverni az egyszerű hasmenést, hülést is. A fronton vagy a fogságban aztán rendekét vágott köztük a halál.

Akár tetszik némelyeknek, akár nem, bennem gyakran fölvetődik a kérdés: vajon a henyé életmód, a mértéktelen és korai ivás, dohányzás után nem jutnak-e oda a mi utódaink is, ahova az egykori urak leszármazottai? Elvégre ma még újabb és újabb tényezők hatnak károsan a szervezetre: a benzingőz, a korom s egyéb ipari szenny, a sok altató, az antibiotikumok vagy az atomrobbantások fertőző anyagai. S tegyem hozzá: mind több gyermek születik eleve hátrányosan anyja terhességmegszakításai, vesztései, császármetszései s egyéb mesterséges beavatkozások miatt...

Naiv voltam-e, amikor úgy véltem: ma mindenki maga felelős a magasságáért?

Ahogy telnek az évek, egyre határozottabban állítom: nem! Mi több, úgy látom, ma sokkal inkább, mint valaha, tőlünk függ testi fejlődésünk. Tőlünk. Mert — ha nem is túl sok lehetőség közt —, de választhatunk. Mi dönthetjük el, hogy egészséges vagy rest életet élünk, hogy eddzük-e a testünket, vagy nem törődünk ilyesmivel. És mi határozunk afelől, hogy mikor kezdjük el a dohányzást, vagy egyáltalán elkezdjük-e. A lehetőségekkel való élni tudás, a modern, gazdagabb élet kínálta feltételek kiaknázása, a kívánalmak és adottságok ésszerű egyeztetése a mi kezünkben van. Általában a tudatosság érvényesülése az életvitel kialakításában, a testedzés, az egészség fenntartása ma olyan követelmény, amelyre állandóan figyelniünk, ügyelniünk kell.

Magunk és népünk érdekében.

Herold Jüstös

Kell a törődés

Minden valamirevaló ember kényes a nevére: nem szereti, ha „elkeresztelik”. Az igényesebbjét még egy ékezethiba is zavarja. És ebben van valami, hiszen a nevünk egy kicsit azonos önmagunkkal. Ezért ragaszkodunk hozzá, még akkor is, ha különben nem nagyon kedveljük. A tárgyak, dolgok, fogalmak nevére már nem mindig vagyunk ennyire kényesek, pedig hát itt is elkelne egy kis igényesség!

Nemzetiségi körülmények között, egy másik nyelv állandó jelenléte, ráhatása következtében elkerülhetetlenek a nyelvi interferenciák. Ezért van oly nagy szükség arra, hogy anyanyelvi oktatásunk a kötelező tananyag előadásán kívül felvállalja e sajátos helyzet sajátos feladatait is: ne mulassza el felhívni a figyelmet a két nyelv közötti eltérésekre, a szemléletbeli különbségekre, a várható nyelvi megingásokra, az előadódható nyelvhelyességi problémákra, tudatosítván a helyes nyelvtani alakot, kifejezést vagy szót. A nyelvi nevelés hézagairól, mulasztásairól árulkodnak az olyan, lépten-nyomon hallható tükrökifejezések, mint: „vizsgát adtam” (vagy „vettem”), „felvételit adtam” — *vizgáztam (lettettem a vizsgát), felvételiztem helyett. A jó jegy már szinte teljesen kiment a divatból, manapság már mindenki „nagy” jegyet kap („vesz”) jó felelete jutalmául, a bukott hallgató „elesett” („leesett”) a vizsgán, az államvizsga-dolgozatot, doktori értekezést nem *megvédi*, hanem „fenntartják”. Amikor én jártam egyetemre, még élt a *levelező* kifejezés, mára teljesen kiszorította a „látogatás nélküli” *tükröszó*, holott körülményesebb is, hosszabb is a *levelező* szónál. (Vannak furcsa dolgok a nyelvben; nem minden változás ésszerű, logikus, és főleg nem mindegyik hasznos.) Széltében-hosszában*

hallani aztán *évfolyam* helyett „év“-et, *előadás* helyett „kurzus“-t (mi még annak idején csak 'egyetemi előadássorozat', azaz 'kollégium' értelemben használtuk), a *jegyzet* neve is egyöntetűen „kurzus“. Említésre méltó, hogy a mai egyetemi hallgatók nemigen ismerik a tanári fokozatok magyar elnevezését („konferenciár“, „asszisztens“ — hallani pl. *előadótanár*, *tanársegéd* helyett). A nyelvi bizonytalanságot, pontatlan szóhasználatával, nemegyszer a sajtó is „táplálja“. Az egyetemi hallgatók hovatovább a saját nevüket is elfelejtik, ha már az újság is így adja hírül kiállításukat: „A tanulók és diákok megvalósításainak kiállítása.“ (Az külön kérdés, hogy a megvalósításokat miként lehet kiállítani.) Vagy hogy még nagyobb legyen a bizonytalanság, „diák“-on itt esetleg középiskolai tanulót kell érteni, a „tanuló“ pedig általános iskolás? Minden lehet. Mindenesetre a *diák* szó használati köre kitágult, ez még nem volna baj, de egyúttal a jelentése is összezavarodott: az általános iskolástól az egyetemi hallgatóig minden rendű-rangú tanuló jelölnek vele, ami — mint példánk bizonyítja — megértési zavart idézhet elő.

Közismert, hogy a sajtóban megjelent hirdetések szövege nyelvileg többnyire hibás és pontatlan. Vajon miért? Ez a szöveg nem ugyanannak az olvasónak szól-e, akinek a lap többi — igényesebb — része? Ez ronthatja kedvére a nyelvérzékét?

Szemelgessünk:

„... az 1980—1981-es oktatási tanévben a Kolozsvár-Napocai Politechnikai Intézetben esti mérnöki tagozatot (6 év tanulmányi idővel) és egy esti üzemmérnöki tagozatot (4 év tanulmányi idővel) hoztak létre.“

Nem vitás, ez egy magyar szavakkal szerkesztett román mondat. A tükörfordítás tipikus esete. Haladjunk sorjában. „Oktatási tanév“ — főlöleges szószaporítás, magyarul *tanév*; „Kolozsvár-Napocai“ — helyesen *kolozsvár-napocai*; „esti mérnöki“ — esti mérnök nem lévén, helyesen *mérnöki (esti oktatás vagy esti tagozat)*; a zárójeles „... tanulmányi idővel“ szerkezet szó szerinti fordítás, helyesen: *tanulmányi idő 4, ill. 6 év*. Mindezek után következnek a „fakultások“ — helyesen *karok*. A „Mechanikai Fakultás“ magyarul *Gépészmérnöki (Gépészeti) Kar* (a *mecanică* román szó csak hasonlít a mechanikához, a két fogalom nem fedi egymást: a mechanika a fizika egyik ága, a *mecanică* — itt — gépészetet jelent); az „öntöde“ ~ „öntőmérnöki“ szak helyesen *kohómérnöki*, a „kohászati megmunkálás“ pedig *kohászat és fémmegmunkálás*.

Hogy a hirdetéseknel maradjunk — és lehetőleg ugyanabban a tárgykörben —, egy középiskola „nappali osztályokba“ és „esti látogatásos osztályokba“ toboroz tanulókat. Itt már helyes a *nappali* és *esti tagozat* megnevezés. Az „öntöde“ itt sem hiányzik, de hogy a „berendezés-lakatos“ mi lehet? Talán *karbantartó lakatos* vagy *szerező lakatos*?

Közhely, hogy nincs olyan kifejezés, amelyre ne volna saját szavunk, mégis de ritkán találjuk meg őket! Hát még ha nem is keressük, mindegy- vagy egyre-megy-alapon, nyelvi igénytelenségből vagy pusztá tudatlanságból és még ki tudja, hányféle okból... De most ne azt kutassuk, hogy mi magyarázza ezt az egykedvűséget, közömbösséget, nemtörődömséget, inkább próbáljunk tenni valamit e magatartás kialakulásának, terjedésének megakadályozásáért. A legtöbbet természetesen a szülőktől és a nevelőktől várhatunk, hisz ők a magvetők: az emberpalánta sorsa az ő kezükbe van letéve, indításuk egy életre kihat. Amit ők elmulasztanak, azt később nehéz, talán nem is lehet pótolni. Amit a szülői háztól, az iskolától nem kapott meg a gyermek, az örökre elveszett számára, további életében hiányérzetet sem okoz, mert az igénye sem alakult ki. Ám a felelősség alól senki sem vonhatja ki magát, aki anyanyelvének vallja ezt a nyelvet, s épségben, pazar gazdagságában akarja megőrizni a holnapnak. Közös kincsünkről lévén szó, nem mindegy, hogyan sáfárkodunk vele.

Irzabé Ilona